

ADALÉKOK A FENEKETLEN-LEDNICE ÉS A BARÁZDÁLÁSI- ZSOMBOLY MEG A SZILICEI-FENNSÍK NÉHÁNY MÁS BARLANGJA MEGISMERÉSÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ

DÉNES GYÖRGY

1132 Budapest, Borbély u. 5. denes.gyorgy@freemail.hu

Abstract: The Szilice-plateau can be found on the centre of the Gömör-Tornai-karst (Its Slovak name is Silická planina) and it is separated by Hungarian – Slovak border into two parts. The greater part of this karst plateau belongs to Slovakia where it occurs near two villages (Borzova or Silická Brezová – concerning Szilice or Silica). The smaller, southern part of the plateau belongs to the surroundings of Hungarian Aggtelek and Jósavfő villages. Several karst phenomena (sinkholes, caves and deep avens) developed on the plateau. In this paper we present three caves of the plateau, whose name is Lednice. One of them is the Feneketlen-aven, which was described the years in 1750, 1768 and 1788 (it is near the village of Borzova). Then we present the 1944 yearly expedition which was organized to search the Barázdálási-aven (for example the cave was mapped). Finally we present those re-searchings which were carried out in 1943-44 (and those papers) in the caves and avens of the Szilice-plateau with the direction of excellent geologists.

Bevezetés

A Szilicei-fennsík, szlovák nevén Silická planina a magyar-szlovák államhatár által két részre osztott Gömör-Tornai-karszt központjában elterülő, nagy kiterjedésű karsztplató, amelynek nagyobb része – a két fennsíki településsel, Szilicével (Silica) és a tőle délnyugatra fekvő Borzovával (Silická Brezová) együtt – ma Szlovákiához, délkeleti, kisebb része, a Haragistya és környéke a magyarországi Aggtelek, illetve Jósavfő határához tartozik. A fennsíkon számos nagyszerű karsztjelenség alakult ki: víznyelők, amiket Borzován *zomboly*-oknak neveznek, barlangok, köztük a Szilicei-Lednice jégbarlang (Silická ľadnica) is és számos mély aknabarlang, Szilicén ez utóbbiakat nevezik *zomboly*-oknak.

A *Feneketlen-Lednice* megismerése

A Szilicei-fennsík természetes üregei közül a *Szilicei-Lednice*, más néven *Szilicei-jégbarlang* ősidők óta ismert volt. Első kéziratosa leírása és térkép-vázlata IFJ. BUCHHOLZ GYÖRGYNEK BÉL MÁTYÁSHOZ intézett, 1719. február 14-én kelt levelében szerepel, majd ennek alapján BÉL is említi 1723-ban nyomtatásban megjelent *Prodromusában* (BÉL 1723. 151). BÉL azután – BUCHHOLZ említett levele alapján – bővebb leírást közöl a barlangról Notitiájának kéziratban ránk maradt, Torna megyét leíró kötetében, valamint

a Londoni Királyi Társasághoz kéziratban megküldött és a Társaság által nyomtatásban megjelentetett dolgozatában is (BÉL 1744, DÉNES 1992a, DÉNES 1992b).

Kutatásunk során PIKER, a bécsi jezsuita főiskola professzora által Magyarországról írott, 1750-ben megjelent latin nyelvű könyvben egy a Szilicei-fennsíkon lévő és addig az irodalomban nem említett zombolyra vonatkozó újabb érdekes adatra bukkantam. Ez a pár soros leírás a könyv Torna megye említésre méltó helyei című fejezetében olvasható. A latin nyelvű szöveg magyar fordítása: „A Szádvári uradalomhoz tartozó Borzova falu határában eddig ki nem kutatott mélységű üreg tátong, amelyet a lakosok *Lednicé*-nek neveznek. Ennek szikláiról lecsepegő víz a forró a nyárban hízalja a jeget és gyönyörű alakzatokat képez, telente viszont szúnyogok és denevérek tanyáznak benne.” (PIKER 1750. 507.)

A szerző eszerint a borzovai *Lednicé*-ről két információt ad, az egyik, hogy mélysége még kikutatatlan, vagyis a fenekére még nem jutott le senki, a lakosság szemében tehát feneketlen, a másik információ pedig, hogy a csepegő vizek nyaranta hízalják benne a jeget, ezzel szemben télvíz idején szúnyogok és denevérek tanyája. Ez utóbbi információ egybeesik azzal, amit BÉL MÁTYÁS Notitiája Torna megyét leíró kéziratában, valamint a Londoni Királyi Társaságnak megküldött dolgozatában a szilicei *Lednicé*-ről ír.

Borzova határában valóban létezik egy a nép által ma is *Feneketlen-Lednice* vagy *Feneketlen-Lenice* néven emlegetett aknabarlang. Ennek fenekén – ma már tudjuk – még nyáron is megmarad a jég. Régen a lakosok nem jutottak le a fenekére, ezért nevezték feneketlennek, a belőle nyáron is áradó jeges hidegről sejtették, hogy a mélyében jégnek kell lennie, és ezért kapta – akárcsak a *Szilicei-jégbarlang* – a „feneketlen” borzovai is a *Lednice* nevet. Ez a szó ugyanis – a nyelvfejlődés során kisebb eltérésekkel kialakult alakban – több szláv nyelvben is ’jégverem’ jelentésű, a jégbarlangok pedig valóban természetes jégvermek (DÉNES 2003. 33, 94).

E barlangnév jelentésére akkor figyeltünk föl, amikor évtizedekkel ezelőtt, egy bulgáriai kutatóutunk során bejártuk az ország híres szépségű barlangját, a *Ledeniká*-t, amely csodálatos jég- és cseppkőképződményeiről egyaránt nevezetes (DÉNES 1963, DÉNES 1966). A Szilicei-jégbarlang *Lednice* (*Lednitze*) nevének általam megismert legkorábbi előfordulására egy ILA BÁLINT által idézett, 1560–1580 között készült pelsőci határjárásban bukkantam rá, és miután az ILA által felsorolt helynevek sorában ezt közvetlenül a *Vereskő*, majd a *Berzété fölött* helynevek követik, aligha lehet kétséges, hogy ott a *Szilicei-Lednicéről*, a jégbarlangról van szó (ILA 1946. 179).

A Szilicei-jégbarlang *Lednice* nevét azután BÉL MÁTYÁS egyik Torna megyei adatközlőjének bizonyára az 1720-as években kelt kézirat anyagában is olvashatjuk. Ő BÉL adatközlésre felkérő, latin nyelvű levelében közölt kérdéseire önálló tanulmánynak is beillő latin nyelvű választ adott a megye településeiről, de a kézirat vége vagy kísérőlevele nem maradt fenn, így annak pontos keltét és szerzőjét sajnos nem ismerjük. Szilice leírásához az adatközlő hozzáfűzi (fordítás: Tóth Péter): ”Nevezetes egy jégbarlangról, amelyet magyar nyelven közönségesen Lednicének mondanak.” (RÉMIÁS 2002. 105.)

PIKER professzor bizonyára hallott már valahonnan a borzovai *Feneketlen-Lednicé*-ről, és bizonyosan olvasta BÉL MÁTYÁS írását a borzovai határ közelében lévő szilicei *Lednicé*-ről, hisz az ő szófordulatait használja, midőn – a két *Lednicé*-t azonosnak véelve – a borzovai „kikutatatlan mélységű” *Lednicé*-hez kapcsolta Bél Mátyásnak a szilicei *Lednicé*-ről adott leírását, nem is említve ez utóbbit (PIKER 1750. 507).

TURÓCZI LÁSZLÓ, a nagyszombati jezsuita főiskola tanára 1768-ban megjelent, Magyarországot leíró, latin nyelvű könyvében majdnem szóról szóra átveszi bécsi kollégájának, PIKER jezsuita professzornak a borzovai, „kikutatatlan mélységű” *Lednicé*-ről írt sorait (TURÓCZI 1768. 309).

De az 1700-as években akadt olyan, a Gömör–Tornai-karsztot valóban ismerő szakíró, KOMLÓSI SÁMUEL református lelkész, aki maga is bejárta a Baradlát, és pontosan tudott mindkét *Lednicé*-ről, a borzovairól és a sziliceiről is. Ez kiderül LOSONTZI ISTVÁN Hármaskis Tükörének KOMLÓSI SÁMUEL által átdolgozott, kibővített, 1788. évi váci kiadásából, amelyre BALÁZS DÉNES hívta föl a figyelmet (BALÁZS 1982). A könyv Torna vármegye leírása során – mint a LOSONTZI által írt és kiadott Hármaskis Tükör valamennyi korábbi és későbbi kiadásai is – a rímekbe szedett sorokban csak a *Szilicei-jégbarlang*-ról ír:

„*Szelitze* barlangját szemléld-meg próbára,
Hol a' víz télen hév; jeges derék nyárra.”

Viszont nyomban e LOSONCI által írt rímes sorok után következő prózai szöveg már három nevezetes tornai barlangot sorol föl: „*Szad-elő*, *Szelitze* és *Borzova*, e' Tájékon nevezetes barlangok; az elsőnek fél-mért-föld az ürege, mellyben minden-féle állatok tsontjai taláztatnak. A' *Szelitzében* nyárban a' víz meg-fagy, télben pedig olly meleg, mintha bévolna fűtve. A *Borzovai* éppen meg-visgálhatatlan.” (LOSONTZI–KOMLÓSI 1788. 115-116.) Mint látjuk, ez utóbbi, KOMLÓSI SÁMUEL-től származó sorokban a szerző egyértelműen külön említi a nyáron hideg, télen meleg szilicei barlangot és külön a borzovait, amelynek jellemzője, hogy mélysége megvizsgálhatatlan, vagyis feneketlen. A három nevezetes tornai

barlangnak a prózai szövegben itt idézett íyetén leírása azonban a Hármas Kis Tükörnek egyedül a KOMLÓSI SÁMUEL által bővített váci kiadásában szerepel, egyetlen korábbi és későbbi kiadásában sem, ez tehát kétségtelenül KOMLÓSI-tól származik.

A Borzovától 2 km-nyire délre fekvő *Feneketlen-Lednice* (szlovák neve: Bezodná l'adnica) 68 m mélyen lévő aljára közel két évszázaddal később jutottak le a barlangkutatók. A Budapesti Egyetemi Turista Egyesület, a BETE barlangkutatói 1943 nyarán szervezett expedíciójuk során leereszkedtek a zomboly fenekére, fölmérték, és térképét is elkészítették. Alján valóban jeget találtak. Erről az expedíciót vezető geológusok, BERTALAN KÁROLY és SZENES JÁNOS számoltak be (*BERTALAN* 1943. 175; *SZENES* 1943. 65).

A *Feneketlen-Lednice* több évszázados ismertségéről és nevének jelentéséről a Gömör–Tornai-karszt útikönyvben írtam, és közöltem ott a zomboly szájának fényképét is (*DÉNES* 2003. 33).

A *Szilicei-Lednice* és a *Feneketlen-Lednice* mellett van a Szilicei-fennsíkon egy harmadik *Lednice* is, éspedig Borzova határában, a községtől 1,5 km-nyire délnyugatra fekvő, 56 m mély *Kis-Lednice* (Priepast' Malá l'adnica).

Amikor 1978 nyarán, kutatóútam során bejártuk a Gömör–Tornai-karszt valamennyi települését, fölkerestük Borzovát is, és több helybeli, idős meg fiatal embert összegyűjtve kikérdeztük őket a környék víznyelőiről és barlangjairól. Borzován a víznyelőt *zomboly*-nak, a barlangot *ballang*-nak mondják, a függőlegesen a mélybe nyúló aknabarlangot pedig csak *lyuk*-vagy *kőlyuk*-ként emlegetik. Amikor megkérdeztük, hogy akkor mi a *Kis-Lednice*?, azt egyikük így jellemezte: „A *Kis-Lednice* nem ballang csak *kőlyuk*.”

A Barázdálási-zomboly megismerése

A Szilicei-fennsík eddig legmélyebben megismert aknabarlangja – mint említettem, Szilicén ezeket a függőlegesen a mélybe nyúló sziklaüregeket *zomboly*-oknak nevezik – a Szilice községtől északnyugatra elterülő Barázdálás nevű karrmező egyik fákkal-bokrokkal benőtt töbrének oldalában megbúvó *Barázdálási-zomboly*. Ennek megismeréséről GAÁL LAJOS geológus, neves szlovákiai barlangkutató azt írja: „Sokáig nem merészkedett ide le senki sem. Ha voltak is kísérletek bejárására, írásos emlék nem maradt róluk. Az első tudományos igényű kutatóexpedíciót csak 1953-ban szervezték a barlang titkának felderítésére.” (*GAÁL* 2002. 43.)

A Gömör–Tornai-karszt megismerésének történetére irányuló kutatásaim során azonban mégis sikerült az 1953. évi expedíciót megelőző időből is a *Barázdálási-zsomboly*-ba szervezett eredményes kutatóexpedíció nyomtatásban publikált beszámolóira bukkannom.

Az 1943. év végén, karácsony napjaiban jelentős fölfedezésre került sor. Erről és az ezt követően 1944. pünkösdkor lebonyolított nagyszabású expedícióról két korabeli cikk is beszámol. Az egyiket MARKÓ ISTVÁN írta (MARKÓ 1944), akit még az 1960-as években is jól ismertünk, akkor a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat, az MKBT választmányának tagja volt, és mint kiváló barlangfotóst tartottuk számon. A másik cikk írójának nevét nem ismerjük, a birtokomba került, kiállózott folyóirat-lapon sem a folyóiratnak, sem pedig a cikk szerzőjének neve nem szerepel, így az alábbiakban csak NN-ként hivatkozom rá (NN 1944). A két írás egyébként jól kiegészíti egymást.

A karácsony előtti napokban a Természetbarátok Turista Egyesületének két barlangkutatója: Gajdos Imre és Nikovits Kálmán indult Aggtelekről kutatóútra a Szilicei-fennsíkra, ahol addig nem kutattak üregeket keresnek. Így bukkantak rá Szilice határában a karros sziklákról Barázdálásnak nevezett fennsíkreszen egy addig ismeretlen zsombolyra, amelybe 80 m mélységig jutottak le, de onnan akkor – elegendő kötél híján – vissza kellett fordulniuk (MARKÓ 1944).

A következő, 1944. év a magyar történelem keserves esztendeje volt, mely nem kímélte a barlangász- és természetbarát egyesületeket sem. A frontra még ki nem vitt fiatal barlangászok a nehéz körülmények ellenére is folytatták a kutatómunkát, és júniusban expedíciót szerveztek a Szilicei-fennsíkra, a *Barázdálási-zsomboly* továbbkutatására. Az expedícióban MARKÓ szerint a Magyarországi Kárpát Egyesület és a Pannónia Turista Egyesület barlangkutatói, valamint „egyesületen kívüli”, vagyis TTE-s barlangkutatók vettek részt, NN írásából pedig tudjuk, hogy együttvéve tizenketten voltak.

MARKÓ részletesen leírja a zsomboly mélyére való lejutást és a föl-tárt szakaszokat, megemlítve, hogy ezekről fényképfelvételeket is készítettek. Az akkori végpontot 130 m mélységben érték el. MARKÓ a két – már említett – karácsonyi fölfedezőn kívül az expedíció többi részvevőjének nevét nem sorolja föl. Az NN által publikált cikk viszont megemlíti, hogy az expedíció vezetője Puskás István volt, és egy csoportképet is közöl. A kép alatt felsorolja az ott látható zsombolykutatók nevét is: „Csongor, Markó, Puskás, Gajdos (a felfedező), Nikovits, Venkovits, Józsa, Köböl, Behringer, Mattyasovszky, Tuska, ülő: Bús”. A fölvetel nyilván állványról, önkioldóval készült, és a fotós is odalépett a csoport szélére, mert a képen éppen 12 sze-

mély látható, és a kép alatt lévő névsor is az expedíció mind a 12 részvevőjének nevét felsorolja. Közülük tudomásom szerint ma már egyedül az idén 93 éves VENKOVITS ISTVÁN geológus, az akkor fölosztatott TTE barlangkutató szakosztályának vezetője, ma az MKBT tiszteleti tagja van életben, akit e közleményem megírása előtt, 2006. február 6-án fölkerestem. Ő hangszalagon rögzített és nyomtatásban publikálni tervezett beszélgetésünk során fölidézte 61 évvel ezelőtti emlékeit 1944 nyarának nagy barlangkutató expedíciójáról.

A *Barázdálási-zsomboly* további kutatásáról GAÁL LAJOS már említett írása számol be. Az 1953. évi expedíció szervezői Ján Majko és Ondrej Majka-Hrasko voltak, előkészítésében Herényi László, a Gombaszögi-barlang egyik felfedezője segítette őket, a fölmérést Svatoopluk Kámen, a tudományos feldolgozást Szenes János geológus végezte, az akciót pedig a pozsonyi Leonard Blaha irányította. Az expedíciónak sikerült a barlangban továbbjutnia, a zsomboly agyaggal eltömődött alját 182 m mélységben érték el (GAÁL 2002. 43).

További barlangkutató expedíciók 1943-44 nyarán a Szilicei-fennsíkon

A BETE 1943. év nyarán lebonyolított barlang- és zsombolykutató expedícióját már említettem a Feneketlen-Lednice aljára való lejutásuk kapcsán. Az expedíció többi eredményéről, a 25 m mély *Vöröskői-zsomboly* (Zvonivá priepast'), a 30 m mély *Padocska-zsomboly*, a 45 m mély *Városvölgyi-zsomboly* (Mestská priepast') bejárásáról, a *Pelsőcardói-cseppkőbarlangban* (Ar dovská jaskyňa), a *Kecsői-forrásbarlangban* és a *Szilicei-jégbarlangban* folytatott feltáró kutatásokról, valamint több barlangban végzett régészeti ásatásaikról, amelyek különösen a *Szarvasól-* és az *Ortoványi-barlangban*, valamint a *Szilicei-jégbarlangban* voltak sikeresek, az expedíciót vezető geológusok, BERTALAN KÁROLY és SZENES JÁNOS számoltak be publikációikban (BERTALAN 1943. 175; SZENES 1943. 65).

1944 nyarán a Barázdálási-zsombolyba vezetett és fentebb leírt kutatómunkákon túl még további, a Szilicei-fennsíkon lebonyolított zsombolykutató expedíciókról is találtam nyomtatásban megjelent beszámolót. Június 26-án a fennsík Nagy-Málnás-part nevű részét keresték föl a Pannónia Turista Egyesület tagjai és egyesületen kívüli [tehát TTE-s] barlangászok. Az ott rejtőző zsomboly nyílásához Gajdos Imre, a *Barázdálási-zsomboly* egyik fölfedezője vezette el őket, aki egy alkalommal már ebbe a *Nagy-málnás-parti-zsombolyba* is leereszkedett 30 m mélységig. Az expedíciót HIDVÉGI FERENC pannóniás barlangkutató szervezte, ő írta utóbb a nyomtatásban megjelent beszámolót is (HIDVÉGI 1944). A zsomboly szájához érve első-

nek a csoport geológusa, VENKOVITS ISTVÁN ereszkedett le, egészen a zomboly fenekéig. Onnan a felszínre visszatérve beszámolt tapasztalatairól, azután szállt le Hidvégi Ferenc, majd a többiek: Bajor, Behringer, Gajdos, Galló, Gerstenberger, Hock, Józsa, Köbölkúti, Nikovits, aztán a fotósok: Csongor és Tuska, végül az egyetlen nő, Hidvéginé. (Figyelemre méltó, hogy a résztvevők többsége, nyolcan a pünkösdkor lebonyolított, *Barázdálási-zomboly*-t kutató expedíciónak is részvevői voltak, éspedig: Venkovits István, Gajdos Imre, Nikovits Kálmán, Behringer, Csongor, Józsa, Köbölkúti és Tuska.) A barlang fölmérését, a térkép és a szelvények szerkesztését Hidvégi és Venkovits végezték, a fotódokumentációt Csongor és Tuska. A barlang fenekét Hidvégi vizsgálta át, és ott egy kis üregben sörös üveget talált, amelyből egy újságpapírba csomagolt kockás jegyzetömlapot sikerült kiszednie, a rajta lévő feljegyzésből kiderült, hogy 1925. május 24-én két cseh katonatiszt és egy bányamérnök lejutott ide, és ők a barlangot 140 m mélységűnek mérték. Ugyanezt az eredményt mutatta ki az 1944. évi fölmérés is. Bár a budapesti kutatók számára csalódás volt, hogy nem ők voltak az elsők a zomboly mélypontján, becsületesen publikálták beszámolójukban az őket megelőző cseh kutatók eredményét is. Arról nincs tudomásom, hogy vajon erről az 1925. évi eredményes bejárásról jelent-e meg annak idején publikáció. Ha nem, úgy én ezt most, az 1944. évi beszámoló alapján ismételtén megteszem.

A BETE 1944 nyarán a Szilicei-fennsíkon végzett barlangkutatásairól BERTALAN KÁROLY közölt rövid ismertetést. Eszerint 12 barlangot kutattak át akkor, főleg zombolyokat. Közülük jelentősebbek a 18 m mély *Hólyuk*, amelynek alján egy 16 m hosszú cseppköves folyosó húzódik, a Szálas nevű erdőrészben a 22 m mély *Szálas-zomboly*, azután a 29 m mély *Kis-zomboly*, továbbá a 34 m mély *Furján-szögi-zomboly*, amely 30 m hosszú cseppkódíszes hasadérendszerbe vezet, valamint az 58 m mélységű, félelmetes szájú *Nagy-zomboly*. Említést tesz BERTALAN a 140 m mély *Nagymálnásparti-zomboly*-nak (szerinte helyesen *Bikkfatetői-zomboly*-nak) a Pannonia T. E. barlangkutatói által 1944 nyarán történt eredményes kutatásáról, valamint a *Barázdálási-zomboly* 130 méter mélységig történt és az előzőekben már szintén ismertetett feltárásáról is (BERTALAN 1944. 160).

Összefoglalás

A Szilicei-fennsíkon ma három *Lednice* nevű barlangot tartunk számon. A szilicei *Lednicét* ezen a néven – mai ismereteim szerint – egy 1560–1580 között készült pelsőci határjárás említi. A másik a borzovai, amelyet a helyi lakosság ma is *Feneketlen-Lednice* néven tart számon. E „felkutatatlan

mélységű” borzovai *Lednice* első irodalmi említéseire 1750-ben PIKER bécsi, majd 1768-ban TURÓCZI LÁSZLÓ nagyszombati jezsuita professzornak Magyarországot leíró műveiben, azután LOSONTZI ISTVÁN Hármaskis Tükörének KOMLÓSI SÁMUEL református lelkész által bővített, 1788. évi váci kiadásában találtam rá. Míg PIKER és TURÓCZI az általuk említett borzovai Lednicét valószínűleg azonosnak vélték a sziliceivel, Komlói külön-külön említi és jellemzi mindkettőt. A harmadik a Borzova határában a lakosság által *Kis-Lednice* néven emlegetett aknabarlang. A *Lednice* barlangnév egyébként szláv eredetű, és több szláv nyelvben is 'jégverem' jelentésű.

A Szilice határában mélybe nyúló *Barázdálási-zsomboly* 1943. évi felfedezéséről és első bejárásáról, majd a barlang szakszerű kutatására, felmérésére és térképezésére szervezett, 1944. évi expedícióról a szakirodalom által eddig számon nem tartott, 1944. évi folyóiratcikkekből sikerült most részletes ismereteket szereznünk. Ugyancsak korabeli folyóiratcikkekből jutottunk eddig számon nem tartott fontos információkhoz az 1943. és 1944. években a Szilicei-fennsíkon lebonyolított barlang-, illetve zsombolykutató expedíciók eredményeiről, köztük a *Nagy-Málnás-parti-zsomboly* (más néven *Bikkfa-tetői-* vagy *Nagy-Bikkfa-zsomboly*) kutatásáról és térképezéséről is.

IRODALOM

BALÁZS DÉNES (1982): Az tsudálatos Baraglya nevű barlang. — Karszt és Barlang p. 97–100.

BELIUS, MATTHIAS [BÉL MÁTYÁS] (1723): Hungariae antiquae et novae prodromus. Norimbergae [Nürnberg].

BELIUS, MATTHIAS [BÉL MÁTYÁS] (1744): Dias Antrorum Mirabilis Natura, Glacialis Alterius, Alterius Halitus noccios eructantis. Ad Regiam Societatem Scientiarum Londinensem. Caput I. De Antro Glaciali Szelicensi. — *Philosophical Transactions of the London Royal Society.* p. 41. London.

BERTALAN KÁROLY (1943): A Szilicei fennsíkon [a BETE barlangkutatóinak 1943. évi kutatásai] — *Turisták Lapja* p. 175.

BERTALAN KÁROLY (1944): A BETE barlangkutató szakosztálya nyári expedíciója. — *Turisták Lapja* p. 160.

DÉNES GYÖRGY (1963): A Ledenika-barlang, Bulgária legszebb cseppkő-barlangja. — *Karszt- és Barlangkutatói Tájékoztató.* 4-5 p. 85.

DÉNES GYÖRGY (1966): Felfedező úton Bulgária barlangjaiban. — *Turista*, 1966. jan. p. 24.

- DÉNES GYÖRGY* (1992a): Darstellung der Höhle von Szilice in einem Manuskript vom Beginn des 18. Jahrhunderts. — *Karszt és Barlang. Special Issue.* p. 13–16.
- DÉNES GYÖRGY* (1992b): Bél Mátyás és ifj. Buchholtz György a Szilicei-jégbarlangról és annak térképéről. — *Karszt és Barlang.* p. 43–52.
- DÉNES GYÖRGY* (2003): Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai. — In: Berki Zoltán szerk. *A Gömör–Tornai-karszt (Aggteleki-karszt és Szlovák-karszt), Turistaatlasz és útikönyv.* Cartographia, Budapest. p. 21–33.
- GAÁL LAJOS* (2002): Gömör természeti öröksége 9. A Barazdalás. — *Gömörország III* p. 43–45.
- HIDVÉGI FERENC* (1943): 140 méter mélyen a „Nagymálnásparti zomboly”-ban. — *Sí- és Hegymászósport.* I p. 3-4.
- LOSONTZI ISTVÁN – KOMLÓSI SÁMUEL* (1788): Hármás Kis Tükör - Ambro Ferentz, Vátzonn [Vác].
- MARKÓ ISTVÁN* (1944): Új óriás zombolyt tártak fel a Szilicei fensíkon. — *Sí- és Hegymászósport.* I/3 p. 3-4.
- NN* (1944): Barlangok titokzatos világa. — ?. p. 24.
- PIKER, JOHANN BAPTIST* (1750): *Topographia Magni Regni Hungariae.* Viennae [Bécs].
- RÉMIÁS TIBOR* (szerk.) (2002): Torna vármegye és társadalma 18-19. századi források tükrében. Herman Ottó Múzeum. Bódvaszilás – Miskolc.
- SZENES JÁNOS* (1943): A Budapesti Egyetemi Turista Egyesület barlangkutató szakosztályának expedíciója — *Barlangvilág.* XIII p. 65.
- TURÓCZI LÁSZLÓ* (1768): *Ungaria suis cum regibus compendio data.* Typis Collegii Academici Societatis Jesu. Tyrnaviae [Nagyszombat].
- VENKOVITS ISTVÁN* (2006): Hangszalagon rögzített beszélgetés az 1944 nyarán a Szilicei-fensíkon végzett barlangkutató munkákról.

*

A XI. Karsztfejlődés Konferencián 2006. március 10-én elhangzott előadásom után pár héttel, április 13-án, életének 93. évében elhunyt Venkovits István geológus, a magyar barlangkutatás doyenje, kimagasló személyisége. Termékeny életművét, sok évtizedes földtani, köztük több karsztos területen végzett kutatómunkásságának eredményeit nagyszámú értékes publikációja örökíti meg. A Karsztfejlődés Konferencián tartott és itt most nyomtatásban megjelenő előadásomat, amelynek egy része éppen az Ő – több mint hat évtizeddel ezelőtti – geológus-barlangkutató munkáit és eredményeit idézi fel, az Ő feledhetetlen emlékének ajánlom.